

La frontera poètica

A propòsit de dos poemes de Bartomeu Rosselló-Pòrcel

i Marià Villangómez

per Jaume Marí Prunella

En un moment determinat, el narrador (Antoni Marí, *Llibre d'absències*) entra a l'ascensor, vol oblidar el que sap d'ell i es contempla al mirall: línies, superfícies i matisos, i tot seguit comenta: «Vaig pensar que aquell era un estat d'absència perquè el meu jo, aquesta cosa que mai no ens deixa i que construïm i reconstruïm cada dia, era absent.» Borges, l'any 1923, ja havia escandit el subjecte (*Curioso de la sombra / y acobardado por la amenaza del alba / reviví la tremenda conjetura / de Schopenhauer y de Berkeley / que declara que el mundo / es una actividad en la mente, / un sueño de las almas, / sin base ni propósito ni volumen*). I molt abans, Sòcrates respongué a Ió d'aquesta manera: «[...] la necessitat d'ocupar-vos de molts poetes excel·lents (...) i conèixer-ne a fons també el pensament, no solament els mots, és cosa envejable. (...) I és que no és per una art que parlen, sinó per una força divina».

L'absència és un concepte pertorbador de l'existència. Allò de què es parla, el mot, configura l'essència

de la poesia, i és en l'absència que cal cercar el poder fecundant de la paraula. Aleshores, què produeix el poema? Una estranya alienació del subjecte líric permet, en el moment de la creació, l'oblit emocional, un terme fronterer en el qual la realitat de les coses pren la dimensió d'objecte vacu, perquè no és tal realitat la que es posa en evidència en el procés creatiu sinó una altra cosa. El producte d'aquesta artesanía literària no és, així doncs, l'escriptura del que es veu o del que se sent a partir del que es veu, sinó el procés inacabat, quelcom que el mateix poeta no coneix fins després d'haver trobat la paraula solitària que, en un instant, verifica el sentit d'allò vist. El quadre *Els amants*, de René Magritte, no és objectiu. S'hi prefigura una suposada acció sobre la qual hom pensa; talment com, en pintar una pipa i escriure *Ceci n'est pas une pipe*, ens parla de la representació de les coses, allò que es veu, la imatge que defineix la línia de separació entre el que s'és i el que es representa. El resultat és individual i la resta està sotmesa a criteri. Ara bé, això no importa a l'autor.

La pintura, però, abasta la peculiaritat de l'objecte, allò sobre la qual cosa hom pot reconèixer-se d'una manera o altra, perquè al cap i a la fi tot és detall subjectiu. En canvi, la lectura poètica es perfà en l'imaginari i res no és concret perquè hi manca

l'adquisició del coneixement, un conèixer que rau en la paraula escrita un cop ha estat pensada per a allò. I això no és metàfora, és desxiframent únic: la instància de la lletra com a autoritat; tot el que se'n deriva és un producte d'un imaginari pensat per la resta.

Si tornem a la frontera com a representació de la vacuitat de l'objecte, convindrem que el mot és sinònim de separació, allò que en termes poètics establim com a escansió, un terme que, traslladat al subjecte, ens permet desenvolupar una subjectivitat en termes de significació: l'escansió del subjecte en relació amb la composició. Bartomeu Rosselló-Pòrcel, al poema «Inici de campana» prefigura, en part, aquest sentit:

*Inici de campana
efímer entre els arbres
—fora porta— de tarda.
La pols dels blats apaga
un or trèmul en punxes
blanquinoses de plana.
L'àmbit vincla i perdura
comiats d'enyorances
d'avui mateix. Desvari
de vies solitàries.
Argila i calç. Finestres
de la casa tancada,
quan torno, d'horabaixa,
girant-me adesiara.*

El relat poemàtic estableix la distància entre l'objecte narrat i el subjecte líric. Els sis primers versos del poeta mallorquí no revelen el subjecte en qüestió. La imatge que es reflecteix pertany a l'àmbit objectiu, i no és fins al novè vers que podem detectar la intromissió del jo

líric i, en els dos últims, la plena aparició de l'autor. Així doncs, la temàtica objectual plana en tres quarts parts del poema, i només en la resta podem reconèixer la veu del poeta. Alain Robbe-Grillet, al pròleg de *El año pasado en Marienbad*, i a propòsit de la col·laboració entre un director de cinema (Alain Resnais) i un guionista, diu: «Uno puede imaginarse muy bien, como caso límite, una escena en que las palabras y los ademanes fuesen especialmente anodinos y desapareciesen por completo del recuerdo del espectador en provecho de las formas y del movimiento de la imagen, que serían los únicos elementos importantes, los únicos que parecerían tener significado». L'absència en el poema reflecteix la presència de la imatge i una frontera lògica entre el significant i el significat paral·lela a la proposta de l'escriptor. Borges ja ho havia delimitat.

Al poema «Ses feixes» (*La mirada*), de Marià Villangómez, l'autor s'emmarca en una estructura visual que, si bé no arriba al distanciament dels versos esmentats en el cas de Rosselló-Pòrcel, de ben segur com a conseqüència de les diferents personificacions metafòriques, s'apropa a les paraules de Sòcrates a *Ió*; diu Villangómez al pròleg a la segona edició, en un sol volum, de *La mirada* i *Declarat amb el vent*: «L'abrivada sempre arrancava d'un primer moment sobtós i obscur. D'aquest començ informat es passava a un procés on la paraula (i ara Villangómez intercedeix en el subjectivisme) –la llengua pròpia, acarada i amb nous estremiments emocionals– era element essencial.» El poema és el següent:

*Aigua i terra en abraçada
inextricable i fecunda,
humitat que els camps inunda
subtil i quadriculada,
conreus de verdor ofegada,
nivell de feina i tranquil·la
aigua negrosa que asila
la granota fugissera.
I munta al cel la palmera
per saludar naus i vila.*

Cartell anunciador de l'homenatge popular a Rosselló-Pòrcel i Villangómez, que se celebrà a Barcelona l'1 de febrer de 2014, al Centre Artesà Tradicionàrius.

El poeta mira i descriu. La mirada permet una desvinculació parcial del jo líric que abasta l'instant de la contemplació. El poeta, amb tot, passa immediatament als «estremiments emocionals» bé a través dels recursos esmentats, bé mitjançant una rima que fa assequible la transmissió d'aquests estremiments. Així doncs, el subjecte trasllada l'objecte exterior i, mitjançant la paraula, el transforma en imatge poètica. L'objecte és fora i l'assimila.

Ambdós poemes estableixen diferents graus d'objectivitat. En el cas de Rosselló-Pòrcel, la frontera entre l'objecte i el subjecte resta més diferenciada que en Villangómez. «Inici de campana» i «Ses feixes» són dos poemes singulars dins la producció poètica dels dos escriptors que, no obstant això, exemplifiquen la frontera en allò que a *Ió* s'especificava com a «art» i «força divina», és a dir: objecte / subjecte, significant / significat.

El poema es transmet en el poema, es bifurca, s'escriu mot a mot: l'objecte pren unes dimensions diferents que s'articulen sota la proposta de la paraula; una paraula, el significant, a partir de la qual s'estableix el buit, la frontera:

*La poesia allunya de les
[aparences
i fa propera la realitat.
Memòria: perdre's com en un
[dellà
que és sols l'aquí, darrere
cortines transparents.*

*I què veus?
No res, un fum.*

*En veritat us dic
que no es fa res en veritat sinó
per la paraula creadora de
[silenci.*

(Joan Vinyoli, «No res, un fum»,
Encara les paraules)

JAUME MARÍ I PRUNELLA ■